

Definice jevu a vymezení základních pojmů

Domácí násilí (dále jen DN) zahrnuje všechny druhy fyzického, sexuálního, psychického a ekonomického násilí, k nimž dochází v rodině nebo v domácnosti anebo mezi bývalými či stávajícími manžely, partnery či osobami blízkými. Nejedná se o ojedinělou hádku či konflikt. Jde o opakované a promyšlené napadání a používání moci. Jeho znakem je **dlouhodobost**, **cyklický charakter** (střídají se období vzrůstání napětí, násilí a klidu) a **postupná eskalace**, zpravidla jasné **oddělení rolí** oběti a agresora, **obětí jsou blízké osoby**, a to včetně dětí žijících v rodinách, kde se DN vyskytuje, specifická je jeho **neveřejnost** – často bývá před okolím utajeno, pouze část pachatelů je agresivních i navenek, často působí naopak sympaticky, násilí se pak odehrává „za zavřenými dveřmi“¹.

Děti se mohou stát přímou obětí DN, kdy je násilí páčáno na nich samotných, mohou být svědky DN, rovněž se ale mohou samy vůči členům rodiny agresivně chovat (důležité je rozklíčování důvodů agrese). **Tyto děti je třeba vždy považovat za děti ohrožené, kterým je zaručeno poskytnutí sociálně-právní ochrany.**

Je nutno zdůraznit, že i děti, které jsou svědky DN, ale násilí na nich samotných není přímo páčáno, jsou i přesto **VŽDY** jeho oběťmi.² Reagují obdobnými symptomy, jako děti, které jsou samy týrány a

¹ Mezinárodní i české studie výskytu domácího násilí ukazují, že různé formy domácího násilí během svého života zažívá přibližně každá třetí žena a každý čtrnáctý muž. Ve více než polovině případů domácího a partnerského násilí jsou přítomny děti. (cit. Akční plán prevence domácího...viz zdroje)

² V roce 2003 Světová zdravotnická organizace charakterizovala situaci, kdy děti jsou svědky násilí, jako jejich psychické týrání. Ze stanoviska Evropského hospodářského a sociálního výboru (EHSV) „Děti jako nepřímé oběti domácího násilí“ z roku 2006 jednoznačně vyplývá závěr, že děti, které jsou svědky domácího násilí, jsou vždy také oběťmi domácího násilí. Metodické opatření Ministerstva zdravotnictví vydané ve Věstníku MZ ČR, částka 3/2008 mezi rizikové faktory vzniku syndromu týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte zařazuje mimo jiné i stav, kdy dítě žije v prostředí domácího násilí. Dále jasně stanoví, že děti v roli svědků domácího násilí se považují za týrané, zneužívané a zanedbávané. (cit. Stanovisko Odboru bezpečnostní politiky MV ČR ... In Zpravodaj BKP 3/2010 – viz zdroje).

zneužívány – cítí strach (často téměř nepřetržitý) a bezmoc, trvalé napětí (intenzivně vnímá i tzv. „klid před bouří“), rozhodnou-li se pro obranu blízké osoby-oběti, vystavují se samy nebezpečí přímého fyzického nebo i psychického násilí³.

Ve svém chování a prožívání reagují děti na prostředí, ve kterém žijí. Násilí v rodině může negativně ovlivnit rozvoj dětského mozku a jeho funkcí (mohou se objevit potíže s koncentrací, učením, problematický rozvoj v emocionální rovině – nižší empatie, emocionální labilita, nevládní agrese, vzteku, aj.), mohou se projevit zdravotní dopady (nejen jako důsledek fyzického napadení, ale i ve formě psychosomatických poruch) nebo dopady v sociální rovině – často přetrvávající do dospělosti. **Násilí v rodině pak může sekundárně vést k různým formám rizikového chování dítěte** – útěky z domu, záškoláctví, zneužívání alkoholu, návykových látek, poruchy příjmu potravy, sebepoškozování, navazování rizikových vztahů (vč. rizikového sexuálního chování), výraznější agresivita, různé formy šikany, aj.

Postup řešení situace

Z pozice ŠKOLY

- **PŘÍPADY:** žák je nesoustředěný, výrazně unavenější (usíná ve škole), má výkyvy v prospěchu, má časté zdravotní problémy (často nevolnost, bolesti břicha, hlavy...) chová se bojácně, úzkostně nebo naopak výbušně, agresivně, nechce se mu domů nebo naopak nechce zůstat ve škole – bojí se toho, co se doma děje, žák nebo rodič mají na sobě stopy násilí, (často snaha o maskování).
- Žák může být ze strany školy řešen pro porušování školního řádu – záškoláctví, útěky ze školy (často impulzivní), neplnění školních povinností, nedostatečná příprava na vyučování, agresivní chování vůči učiteli, spolužákům (může se objevit i šikana)
- Může existovat podezření, nebo je zjištěno, že porušování školního řádu je důsledkem odehrávajícího se násilí v rodině. Včasná identifikace DN v rodině žáka může vést k dřívější a efektivnější podpoře.
- Není úlohou učitele DN „diagnostikovat“, ani intervenovat v rodině. Rolí učitele je zprostředkovat dítěti, rodiči, potřebné informace a spolupracovat k řešení situace s odborníky, kteří se dané problematice systematicky věnují.
- Učitel může získat podezření nebo informace o probíhajícím DN – vlastním pozorováním, z vyjádření ohroženého žáka, ze strany rodiče-oběti, od spolužáků, aj.
- O podezření informuje učitel ředitele školy, výchovného poradce, metodika prevence, školního psychologa (má-li škola k dispozici; vhodné, aby vedl rozhovor s dítětem, rodičem-obětí)
- Při rozhovoru s ohroženým žákem učitel na dítě nijak netlačí, „nevyslýchá“, sdělené nebagatelizuje, prostor pro vyjádření potřeb, ujištění, že žák není za situaci v rodině zodpovědný.
- Při podezření na DN v rodině žáka vyvolat jednání s rodičem – obětí, citlivý přístup, předání informací a kontaktů na podpůrné instituce (zejm. intervenční centrum, OSPOD, dětského psychologa)

³ V rodinách, kde dochází k násilí, se v 40–60 % dříve či později násilník napadne i dítě. (cit. Děti jako svědci domácího násilí – co s tím jako (třídí) učitel)

- V případě podezření na domácí násilí je zcela nevhodné řešit situaci s možným agresorem.
- Pokud rodič/oběť není schopen situaci řešit, na pozvání školy nereaguje, negativní dopad na žáka se prohlubuje, škola kontaktuje OSPOD
- Dojde-li k vyhocení situace, např. žák se odmítá z obavy vrátit ze školy domů, informuje škola OSPOD
- Škola prostřednictvím ředitele školy informuje OSPOD **vždy** v případě, že pracovníci školy mají podezření, že některé z dětí je týráno, zneužíváno či zanedbáváno. Policii kontaktuje jakýkoliv pracovník školy, který nabyl jistoty, že na některém z dětí došlo či dochází k páčání trestného činu týrání, těžkého ublížení na zdraví, znásilnění nebo pohlavního zneužití (souběžně vyrozumí OSPOD).
- Pokud se později trestný čin neprokáže, nemůže být pracovník školy souzen za pomluvu.
- Co dále sledovat, hodnotit – rodičovská práva druhého rodiče/agresora mohou být omezena pouze předběžným opatřením nebo soudu, škola by o tomto měla být vyrozuměna rodičem-obětí. Dále sledovat projevy ohroženého žáka.

POZN: Dle ust. § 57 odst. 1 zákona o sociálně právní ochraně dětí jsou zaměstnanci OSPOD povinni zachovávat **mlčenlivost** o osobě, která upozornila OSPOD na skutečnosti uvedené v § 7, tj. podezření na případ ohroženého dítěte. Při osobním jednání či písemném styku tak pracovník OSPOD nemůže rodiči, jeho zmocněnci, advokátovi apod. sdělit údaje, které by ztotožnily osobu, která učinila oznámení o ohroženém dítěti. Shodně jsou pracovníci OSPOD povinni zachovávat mlčenlivost o místu pobytu rodiče, který se stal obětí DN v rodině s dítětem.

Z pozice OSPOD

- Děti se do péče kurátora mohou dostávat skrze různé formy rizikového chování, jejichž spouštěčem (a primárním problémem) je odehrávající se násilí v rodině dítěte⁴.
- O DN v rodině dítěte se kurátor může dozvědět: z vlastní činnosti (skutečnosti vyplynou např. při klíčování důvodů rizikového chování dítěte, pro které se dítě do péče kurátora prvotně dostalo, vyhodnocování situace dítěte a jeho rodiny, skutečnosti mohou vyplynout při výchovné komisi svolané školou nebo při případové konferenci realizované na OSPOD apod.);
 - **na základě žádosti rodiče dítěte o poskytnutí pomoci** – většinou se rodič-oběť obrací na OSPOD v případě, kdy se rozhodne násilný vztah ukončit, žádá o úpravu poměrů k dětem, ocitl se v sociální nouzi, případně tato žádost může vyplynout při práci kurátora s rodinou při řešení rizikového chování dítěte – rodič může nejprve řešit „zástupný problém“, nemusí se identifikovat s rolí oběti, stydí se o ND hovořit apod.

⁴ "Jeden ze záškoláků (2. ročník) ráno odcházel do školy, ale vyučování trávil v parku pohledem na okna bytu. Bolela ho hlava a břicho. Měl strach o maminku a sledoval, zda se otec nevrací domů dříve než on" http://www.raabe.cz/aktuality/chap_622/deti-jako-svedci-domaciho-nasili-co-s-tim-jako-tridni-ucitel.aspx

- **na základě žádosti dítěte o poskytnutí pomoci** – i bez vědomí vlastních rodičů nebo jiných osob za výchovu odpovědných. OSPOD je povinen poskytnout dítěti pomoc v potřebném rozsahu
- **na základě upozornění fyzické osoby** (viz výše zachování mlčenlivosti OSPOD o oznamovateli), případně **na základě oznamovací povinností jiných subjektů**.
- pracovník OSPOD situaci v rodině prověřuje a posoudí, která opatření je žádoucí podniknout (samostatně i v kombinaci, rozhoduje, která přednostně):
 - projednání celé záležitosti s rodiči nebo jinými osobami odpovědnými za výchovu dítěte
 - provedení pohovoru s dítětem v závislosti na věku dítěte a stupni jeho rozumové vyspělosti
 - poskytnutí či zprostředkování odborné pomoci rodičům a dítěti
 - provedení návštěvy a sociálního šetření v místě bydliště dítěte nebo v jiném prostředí, ve kterém se dítě zdržuje – v případech DN pohovor bez přítomnosti rodičům, oprávnění OSPOD.
 - uložení výchovných opatření – zejm. uložení napomenutí rodiči (jak vůči násilné osobě, může být po vyhodnocení uloženo i vůči ohroženému rodiči, pokud situaci v rodině nezačne řešit a tím se spolupodílí na psychickém týrání dítěte), stanovení dohledu nad výchovou dítěte
 - uložení povinnosti rodičům využít pomoc odborného poradenského zařízení pokud: dítě tuto pomoc nezbytně potřebuje a rodiče ji nezajistili, ačkoli jim toto OSPOD doporučil; nebo rodiče nejsou bez odborné pomoci schopni řešit problémy spojené s výchovou – uvedené může uložit i soud na návrh OSPOD
 - OSPOD je rovněž oprávněn obrátit se na soud s odpovídajícími návrhy a podněty na ochranu dítěte – návrh na předběžná opatření (dále PO) na svěřeni dítěte do péče zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc (dítě může být přijato i bez návrhu, např. na žádost rodiče), návrh na PO k zatímní úpravě péče o dítě, styku rodiče s dítětem, aj.

OPATŘENÍ směřující k ochraně osob ohrožených DN

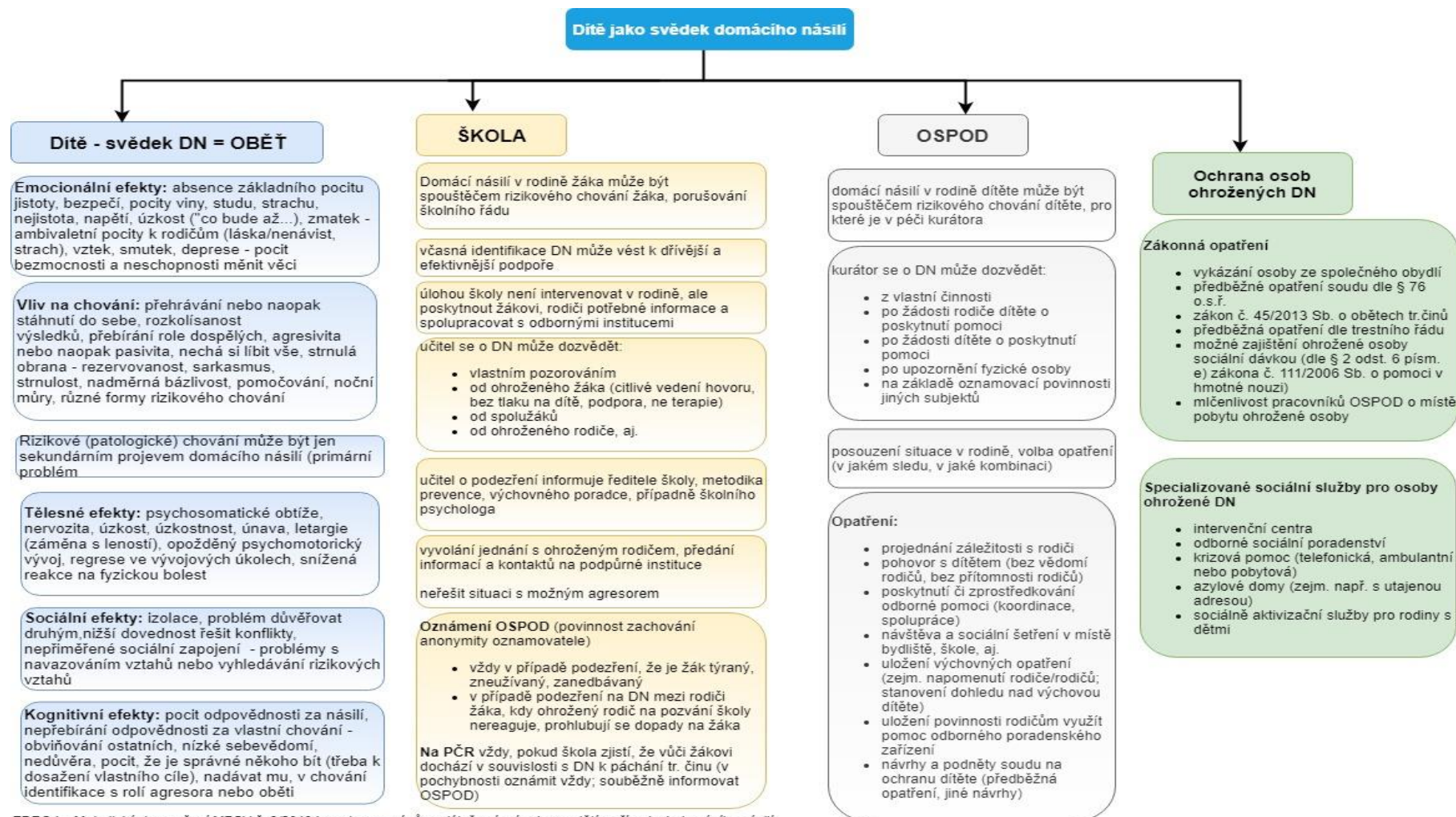
- Institut vykázání osoby ze společného obydlí – oprávnění policie vykázat pachatele domácího násilí ze společného obydlí a jeho bezprostředního okolí (přesně určí rozsah) a to v případě, že lze na základě zjištěných skutečností, zejména s ohledem na předcházející útoky, důvodně předpokládat, že se vykázaná osoba dopustí nebezpečného útoku proti životu, zdraví anebo svobodě nebo zvláště závažného útoku proti lidské důstojnosti ohrožené osoby. Vykázání trvá po dobu 10 dnů, nelze zkrátit ani se souhlasem ohrožené osoby, lze prodloužit rozhodnutím soudu – po návrhu ohrožené osoby na předběžné opatření dle § 76b občanského soudního řádu (dále o.s.ř.).
- Předběžné opatření soudu (dle § 76b o.s.ř.) – směřuje vůči násilné osobě, není podmíněno předchozím vykázáním pachatele DN. Soud může uložit násilné osobě a) opustit společné obydlí, jakož i jeho bezprostřední okolí, nezdržovat se ve společném obydlí nebo do něj nevstupovat, b) nevstupovat do bezprostředního okolí společného obydlí nebo ohrožené osoby a nezdržovat se tam, c) zdržet se setkávání s ohroženou osobou, d) se zdržet se nežádoucího sledování a obtěžování ohrožené osoby jakýmkoliv způsobem.
- Zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů, v platném znění

- Předběžné opatření v trestním řízení – v přípravném řízení ukládá státní zastupitelství (dle tr. řádu) – v případě DN zejména: zákaz styku s určitými osobami; zákaz vstupu do obydlí, zákaz zdržovat se na konkrétně vymezeném místě. (Spolupráce OSPOD a Probační a mediační služby)
- Zajištění ohrožené osoby sociální dávkou – za osobu v hmotné nouzi se může považovat také osoba, jejíž práva a zájmy jsou ohroženy trestnou činností jiné osoby (§ 2 odst. 6 písm. e) zákon č. 111/2006 Sb. o pomoci v hmotné nouzi)
- Pokud ohrožený rodič opustí s dítětem společné obydlí, které dosud obývali s rodičem-agresorem, je OSPOD oprávněn žádat informaci o tom, kde se rodič s dítětem zdržuje. Souběžně je ale OSPOD povinen zachovávat mlčenlivost o místě pobytu ohroženého rodiče. (specializovaná soc. služba – Azylový dům s utajenou adresou)
- Intervenční centrum (dále IC) – specializovaná soc. služba pro osoby ohrožené domácím násilím, poskytují pomoc osobám ohroženým domácím násilím: a) v případě vykazání násilné osoby ze společného obydlí (IC je o vykazání informováno policií, nejpozději do 48 hodin od doručení záznamu policie je IC povinno nabídnout ohrožené osobě pomoc); b) v ostatních případech ohrožení osoby DN. Služby IC mohou být poskytovány ve formě terénní, ambulanti a pobytové.

DN je dlouhodobý problém s nejistým výsledkem. V důsledku domácího násilí a mocenské pozici agresora se u oběti DN projevuje tzv. syndrom týrané osoby s možnými symptomy jako poruchy spánku, příjmu potravy, emocionální vyčerpanost, nervozita, sebezničující strategie – užívání návykových látek, sebepoškozování, pokusy o sebevraždu, naučená bezmocnost – pasivita oběti, bez snahy o změnu, popírání viny útočnicka, zlehčování následků, odmítání nabízené pomoci, uzavření se do sebe.

Oběť nemusí být připravena k okamžitému řešení své situace a pomoc nabízenou pracovníky OSPOD nebo jiných institucí může odmítat.

Grafické znázornění



ZDROJ: Metodické doporučení MPSV č. 3/2010 k postupu orgánů sociálně-právní ochrany dětí v případech domácího násilí Stop násilí.cz, <http://www.stopnasili.cz/pomahajici-profese/deti-svedci-nasilii/>
 Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. (2016). Co dělat, když – intervence pedagoga. Příloha č. 20 - Domácí násilí. Praha

Kazuistika

Jirka, žák 4.třídy ZŠ. Do evidence kurátora zařazen pro zanedbávání školní docházky (20 hodin za daný měsíc) a impulzivní agresi vůči spolužákovi (tento na Jirku posměšně pokřikoval zkomoleninou jména, Jirka po něm ve výraznějším afektu hodil židli, židle spolužáka nezasáhla, ke zranění tak nedošlo, pouze ke škodě na židli). S neomluvenou absencí se souběžně objevily jednodenní omluvené absence (nevolnost, rodinné důvody, bolesti hlavy).

Dosud spíše neproblémový žák, změna nastala v průběhu posledních dvou měsíců před svoláním výchovné komise. Škola se pro svolání výchovné komise za účasti kurátora rozhodla zejm. z důvodu problematické komunikace s rodiči žáka. Otec nebyl se školou v kontaktu vůbec, před půl rokem propuštěn z výkonu trestu odnětí svobody, vrátil se k rodině. Matka 3x přislíbila osobní schůzku, nedostavila se.

K realizaci výchovné komise nedošlo, před jejím konáním došlo k výrazné změně v rodině Jirky. Došlo k napadení matky otcem nezl., policii volali sousedé rodiny, otec byl vykázan z obydlí, neboť bylo zjištěno, že napadá matku nezl. opakovaně, často pod vlivem alkoholu. Matka nezl. byla kontaktována intervenčním centrem, podpory využila, za podpory intervenčního centra podala návrh na předběžné opatření dle o.s.ř.– soud návrhu vyhověl a předběžným opatřením nařídil otci nezl. nevstupovat do bezprostředního okolí společného obydlí a nezdržovat se tam a zdržet se setkávání s matkou nezl.

Vůči otci nezl. bylo zahájeno trestní řízení, státní zástupce rozhodl dále o vydání předběžného opatření dle tr. řádu, shodně uložil zákaz vstupu do obydlí a zákaz užívání alkoholu a jiných návykových látek. Realizací tohoto předběžného opatření pověřil státní zástupce Probační a mediační službu.

Matka Jiříka spolupracovala s kurátorem OSPOD – měla náhled na to, že situace v rodině ovlivňuje chování syna ve škole, o záškoláctví dle svých slov nevěděla. Zameškané dny přibližně následovaly po dnech, kdy doma docházelo k násilí (napadání otce matkou, vulgární nadávky). Jirka při pohovoru uvedl, že chodil po venku, nechtěl jít do školy, nemohl se soustředit, v klidu sedět na jednom místě. Na doporučení kurátora matka navázala kontakt s dětským psychologem. Otec nezl. se nedomáhal řešení možnosti kontaktu se synem, Jirka otce vidět nechtěl.

Matka se dostavila do školy, informovala o situaci v rodině, bylo dojednáno, že se školou zůstane v kontaktu, ke kázeňským opatřením nebylo prozatím přistupováno.

V mezidobí však došlo ke kontaktu otce nezl. s matkou, přes uložená předběžná opatření. Matka, dle svých slov, „chtěla dát otci nezl. druhou šanci, udržet rodinu a vzala jej zpět“. Vůči oběma rodičům bylo zahájeno stíhání pro maření výkonu úředního rozhodnutí a vykázaní. Práce s rodinou dále pokračuje.

Zdroje pomoci

- ✚ **Intervenční centrum Olomouc**, Středisko sociální prevence Olomouc, p.o., Na Vozovce 26, 779 00 Olomouc, tel. 774 406 453, 585 754 736 – službu intervenčního centra pro Jesenícko zajišťuje pobočka pod: **Poradna pro rodinu Jeseník, Dukelská 436/15, Jeseník**, ved. Mgr. Jana Kotková, tel. pro případy domácího násilí **736 472 158**
- ✚ **Poradna pro oběti trestných činů**, Sadová 881/4, 79001 Jeseník, Mgr. Jana Kotková, 727 940 166, kotkova.pms@gmail.com
- ✚ **Možné internetové zdroje**
 - Bílý kruh bezpečí – www.bkb.cz
 - Centrum Locika – www.centrumlocika.cz
 - Edukační film Zuřivec – www.zurivec.cz - možno dojednat proškolení přes Národní institut pro další vzdělávání

Další možné zdroje, z nichž bylo citováno:

- Akční plán prevence domácího a genderově podmíněného násilí na léta 2019 až 2022.
- Metodické doporučení MPSV č. 3/2010 k postupu orgánů sociálně-právní ochrany dětí v případech domácího násilí.
- Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. (2016). Co dělat, když – intervence pedagoga. Příloha č. 20 – Domácí násilí

- <http://esynergie.upol.cz/ditevohrozeni/> - Dítě v ohrožení – první pomoc pro pedagogy a vychovatele (k tématu zejm. vzorový případ „Domácí násilí v rodině Elišky“, vzorový případ „Týraný František“)
- RAABE – Společně pro kvalitní vzdělávání. Článek Děti jako svědci domácího násilí – Co s tím jako (třídní) učitel.
- KLUSÁČEK J, FELCMANOVÁ L. Sociálně-právní ochrana dětí a škola In Metodika identifikace sociálního znevýhodnění. Univerzita Palackého v Olomouci – Katalog podpůrných opatření.
- Stanovisko Odboru bezpečnostní politiky MV ČR k postupu policie vůči dítěti – svědkovi domácího násilí In Zpravodaj Bílého kruhu bezpečí 3/2010.
- Stop násilí.cz. Dostupné na <http://www.stopnasili.cz/pomahajici-profese/deti-svedci-nasili/>